

stranka in ljudstvo malo briga, kakšnih drugačnih koristi bi še mogla imeti od svojih zvez. Za Slovence so te stvari kaj preproste. Vse naše socialno vprašanje je v tem trenutku le nacionalno vprašanje, ker sta mali slovenski industrijec in trgovec enako prizadeta kot kmet, delavec in obrtnik in stoje danes v skupni bojni črti. Bivši demokrati so se izključili iz te borbe takrat, ko so pristali na uporabo sile nad ljudstvom, da si obdrže oblast. Njih vlada je morala biti kratkotrajna, kakor ne more biti drugačna nobena taka vlada. Ker pač ni mogoče, da bi večno trajalo tako prisiljeno stanje, ko hočeš biti politični predstavnik ljudstva v boju za njegove življenjske potrebe in hkrati žandar, ki brani, da bi si isto ljudstvo priborilo, kar je njegovega.

*

Če je za vso to dobo našega političnega življenja, katerega obletnico bi morali danes proslavljati, kaj karakterističnega, je to, da politiki ne odgovarjajo ljudstvu in ne polagajo nobenih računov. Že vse od 1918. se ponavlja isti pojav. Vse se godi nekje za kulisami, takozvani narod govori zadnji in je vedno za. Nikjer tiste jasne prosvetljene politike, ko prihaja od ljudstva izbrani zastopnik venomer nazaj med ljudstvo in je vse njegovo orožje prepričevalnost njegovih misli. Morda je bila res kdaj razvojna stopnja slovenskega ljudstva taka, da politik ni smel tvegati z izpovedjo, kaj misli in kam meri. Bila je nesrečna doba, ko smo bili čez in čez prepreženi s tujenarodno oblastjo. Toda danes je za nami osemnajst let tolike samostojnosti, da bi morali ob skrbni politični vzgoji že vcepiti Slovencem deset zapovedi njihovega narodnega življenja. Politik, ki se boji ljudstva, ni na pravi poti. Ob socialni stiski in vseh mnogoterih poteh, ki jih ima danes spoznanje do človeških src, je to ljudstvo toliko dozorelo, da bi preneslo resnico o položaju, v katerem je.

V takih mračnih mislih obhajamo to obletnico. Če bi štajersko ljudstvo še govorilo v pero svojega župnika, bi danes njegove želje ne bile nič drugačne kot so bile leta tisočdevetstoosemnajstega.

F. Petré

Molk

M. K.

Prebiram zgodbe o naših ljudeh: kako da so pobožni, kako veseli, kako jih pesem spremlja po vsem širokem svetu, kako odhajajo z doma s pesmijo, s smehom na ustnah, kako se s pesmijo vračajo, ųn kako da je povsod samo pesem in pesem. Človek bi mislil, da ljudje še umirajo s pesmijo. Ko pa sem pred dobrim mesecem prišel domov, sem tožil, da ni več pesmi, da se ljudje ne smejejo več, temveč da je vse nekam strašno resno in odeto v velik, skoraj grozen molk. Na primer ta prelepi čas, ko

začno deca križem pasti! Ko smo mi nekoč pasli, je bilo pesmi, da ti je že presedala. Pokali smo z biči in svirali na piščali. Kakor pojo na pomlad ptice, tako so to pesem na jesen nadomestili deca. — Potlej koruzna bratev. Druga leta se je pričela s pesmijo in nihče ni prej jedel novih koruznih pogač, preden niso trgači zapeli po kolnikih. Zdaj nam je pa mati že zdavnaj postavila nove pogače na mizo in povsod so jih že jedli, padlo je koruzišče in kupi že stoje po polju, pesmi pa vendarle ni bilo. Oglasila se je šele pozneje, samo za dva dni; nikogar ni bilo, ki bi jo nadaljeval ves teden. Še tisti, ki so zapeli, so se prestrašili in se pogreznili v molk.

Kljub temu pa nekdo vendarle piše v provincijskem listu o pesmi, o smehu. Piše celo, da odhajajo naši ljudje s pesmijo v Francijo.

Ne, odhajajo tiho. Transporti vozijo ljudi teden za tednom v svet, tiho, in če pogledaš tistim, ki se ozirajo skozi okna vlaka, v oči, vidiš za trepalnicami solze, ki se bodo nekega dne vendarle sprostile. In vračajo se tiho, posamič. Prinašajo deci darila, sebi bolezen in molčanje.

Po cestah hodim, po polju, kaj malega se vozim naokoli, in vsepovsod sam molk. Molk se je naselil k nam kakor nalezljiva bolezen. Človeku je hudo. Potlej sprevidiš; saj ni nikogar, ki bi pel, ki bi se smejal. Deca ne pasejo več kakor smo mi nekoč, temveč posedajo dopoldne po šolah, popoldne pa so raztreseni po polju in delajo. Deklet ni, fantov ni in še večeri so tihi; komaj kdaj se kdo spomni, da zavriska, pa se prestraši in umolkne.

In ta molk je prevzel tudi mene. To so taki časi; zahoče se ti, da bi mnogo govoril, da bi nekaj povedal, pa molčiš. Upam, da bo tudi to prešlo. Navadil sem se pač tako, da je včasih dobro molčati.

Ko sem bil še otrok, komaj pet let mi je bilo, so me že začeli navajati k tej lepi čednosti — k molčanju. Morda so mi že prej grozili, da me pretepejo, če ne bom molčal. Ali tistega se ne spominjam. Spominjam se samo prvega neprijetnega dogodka, ko sem bil tepen zaradi tega, ker sem po nepotrebnem govoril.

Sedel sem pri peči, bil je mrzli čas, ko popoldne ni bilo šole. Na mizi je bilo nametano seme in ves dan si ga moral pomalem lupati. Hkrati si si navezal na nogo trak, na palec. Na ta trak je bil privezan ogel zibelke, kjer je ležal moj mlajši brat. To je bil moj opravek do večera: neprestano sem zvonil z nogo, da se je zibel pomalem gugala in je brat lepo spal. Ta posel ni bil težak; navadil sem se ga, da sem še nekaj let kasneje, ko je brat že shodil in ga ni bilo treba več zibati, še vedno zvonil z nogo. Morda se bo rodil drugi brat in spet boš navezal zibelko za palec na desni nogi. Starši so bili po opravkih, brat je bil pri učiteljevih, kjer je pomagal pri delu. Dolgočasno je bilo. Tedaj je prišel nekdo v vas. Malo življenja je prinesel v tesno sobo in neprestano sem se bal: zdaj, zdaj odide. Mati se je razgovarjala z njim. Ponudila mu je stol; sedel je, pograbil seme in pričel

se je tisti prelepi razgovor starejših ljudi, ko popolnoma pozabijo, da sedi v sobi tudi petleten otrok, ki ga že vse zanima. Pa ne samo na to; temveč tudi, da ima ta otrok že svoje mnenje o tem, kar se pogovarjata. Tako se mi je na lepem zazdelo, da sta mati in ženska zavozili na stranpot; da nista govorili več o stvari, kakor je, temveč da sta jo predrugačili. Izognili sta se dejstvu, kakršno je, in sta bili na poti neresnice. Tedaj sem se predrznil in se vtaknil vmes.

Mati in ženska sta bili presenečeni; osupli sta me pogledali. Res, da je zibel ves čas obupno škripala. toda — niti malo nista pomislili, da sem bil v sobi in celo da sem poslušal.

„Kaj ti veš, smrkovec!“ je jezno rekla mati. Jaz pa nisem lepo molčal, pač pa sem celo trdil:

„Vem.“ Bil sem ves rdeč.

„Molči! Kdo te kaj vpraša! — Lej ga no, kaj te to briga!“

„Ko pa vem . . .“ sem hotel nadaljevati. Ker sem pa videl, da se bo mati dvignila, če ne umolknem, sem prenehala. Nič več se nisem vtikal v njun razgovor, tudi nisem več slišal, o čem sta govorili; kajti meni se je tam ustavilo, oni pa bosta pletli dalje, kakor sta začeli. Jaz sem skušal nekaj razvozliati in sem si na tihem zatrjeval: Tako je.

Ko je ženska odšla — mati jo je pospremila do vrat na prikletu in prav prijetno sta še govorili — se je mati vrnila in se namerila naravnost proti meni. To sem opazil po prvem njenem koraku, ko je zaprla duri v sobo. Tudi na obrazu sem ji bral. Palec, ki je bil v zanki, je vedno tako rahlo tičal v njej, da sem ga prav lahko izvlekel; in že sem sedel pri steni v kotu, kjer me materina roka ni mogla doseči. Ko pa se je mati namenila za duri po metlo, češ: Ti že pokažem, smrkovec, sem stekel med posteljo in steno, kjer je bil lep prehod, proti oknu in tam zdrsnil pod posteljo. Pod posteljo me tudi z metlo niso mogli doseči. Če pa so me, tedaj sem se z obema rokama oprijel metlišča, se uprl v posteljne noge, in onemu je ostala samo metla v rokah; tako sem jih vedno razorožil. Brat se je sicer prebudil in obupno kričal v zibeli, mati me je podila zibat, toda — brat je brat in meni je moja koža več, kakor njegovo kričanje.

Tako so me zelo zgodaj začeli navajati k molku.

Zgodilo se je, da je starejši brat kaj našel, prinesel domov in pokazal staršem. Kar z očmi so se sporazumeli, da se o tem molči. Jaz pa nisem imel miru, temveč sem rekel: Tale groš, ali pa: Tale nož je tega in tega. Po takem mojem dognanju so me ujeli in me nasekali, češ da bom vedel, da je stvar izgubil neki potnik, ki je prišel mimo, in ga nihče nikdar več ne bo videl. Jaz pa sem natančno vedel, čigava je stvar, ker sem poznal skoraj vse nože v vasi. Tudi za groš se ne bi zmotil. Ločil sem naše stvari od drugih in začel sem poizvedovati; klepetal sem povsod, kaj je brat našel.

Stvar se je mirno zgladila; brat je rekel tako in tako, ali pa vrnil, ako je bilo potrebno, z menoj so pa zvečer obračunali.

Ta nelepa čednost, da nisem mogel molčati, kadar se mi je zdelo, da ni vse v redu, mi je vedno škodovala. Celo pri sosedovih ali drugod, kamor sem prišel v vas. Nekaj časa sem prisluškoval in že sem se vtaknil vmes: ni tako, temveč drugače. Tam me sicer niso pretepli, tudi rekli niso nič, le nekdo si je prav na lepem izmislil: „Miškec, vaši te kličejo domov.“

„Ja,“ sem ugovarjal. „pa so me pravkar poslali k vam v vas.“

„Ne, ne, prav zares te kličejo.“ Odprli so mi vrata, povili mlajšega bratca, ki sem ga že pestoval ali pa vodil s seboj, in me sprevodili na postenje. Vedel sem, da me nihče ne kliče domov, kjer so zadovoljni, če me ves dan ni blizu, zato tudi vprašat nisem šel, kaj hočejo. Napotil sem se takoj k drugim sosedovim. Morda me tudi tam vržejo ven, pa pojdem k tretjim in potlej nazaj k prvim.

V letih svobode, takrat, ko mi je starejši brat že dovolil, hoditi z njim, sem se še bolj navajal k molčanju. Brat je kaj zagrešil in vselej mi je dejal: „Ako poveš doma, te ubijem, in nikdar več te ne vzamem s seboj.“ Dolgo sem premišljeval, se boril sam s seboj, naposled pa le molčal. Če sem pa včasih le kaj izdal, so padali po meni udarci z vseh strani, da sem počasi sprevidel: najlepše je molčati. Oni ni imel od tega nikake škode, jaz pa nikake koristi, nasprotno, jaz sem imel celo škodo, ako sem kaj povedal. Prijetno je bilo samo takrat, kadar sem se s kom sprl. Tedaj sem iz svoje zakladnice spominov zagrozil: Pojdem in povem to in to. Oni, ki je na ‚to in to‘ že zdavnaj pozabil, se je prestrašil in mi najprej grozil. Ko pa je sprevidel, da mislim resno, mu ni kazalo drugega, kakor pobotati se z menoj. Če me je pa kdo le preveč užalil, bi me bil lahko ubil, pa bi vendar še kričal v svet. Podzavestno sem čutil, da so udarci, ki jih zadajam, če govorim resnico, hujši od udarcev, ki sem jih sam dobil po grbi.

Vendar so me v tej stvari že precej pokvarili. Vsi so grešili nad menoj. Namesto da bi vedno odkrival resnico, sem se včasih le potajil. Molčal sem. Čutil sem, da moram povedati, kako je, pa sem molčal. Kakor grešnik sem bil, ki se dolgo pripravlja na izpoved zaradi enega samega greha, ki ga res teži: Ko pride v spovednico, začne z grehi, ki ni nanje nikdar mislil, niti ni vedel, da so grehi. Obtožuje se vsega mogočega, tisti greh, zaradi katerega je prišel, pa zamolči. Vrne se domov in se tolaži, da je dobro tako, ali zadovoljen ne more biti, dokler ne izda tiste poslednje skrivnosti. Tako je mene vedno mučilo: dokler nisem izdal, nisem imel miru.

V gimnaziji je ostalo vse isto, samo način navajanja k molčanju se je spremenil. Tam so molčanje napravili celo za prelepo čednost, češ da je nasprotje molčečnosti brbljavost, kar je pa velika zmota. Ubijali so mi v glavo prelepi zglede špartanske mladine, ki je med starci vedno molčala in vneto poslušala. Kajti starci, so mi razkladali moji profesorji in vzgojitelji,

so modri ljudje in vedo mnogo povedati in pametno govore. Verjel sem, da je v tem veliko resnice; kajti skušnje človeške se z vsakim letom izpopolnjujejo, znanje se večja. V tej osnovni zmoti sem se začel sam navajati k molčanju. Bil sem celo ganjen, ko so mi razlagali tisto znano anekdoto o špartanskem mladeniču, ki je ukradel lisico in jo stisnil pod togo, ko je srečal starca, ki se je spustil z njim v razgovor. Fant je molčal, lisica pa se mu je zagrizla v telo. Ali prav pri tej zgodbi sem prvič podvomil o tej zadevi. Ko sem presodil nprav lisice, sem pomislil, da ta žival ne bo toliko neumna in ves čas mirno čepela pod togo. Tudi sem vedel, kako težko je držati lisico v rokah. Žive pač ne boš prinesel daleč; najprej te opraska, nevarno ogrize in ti naposled uide. Ako pa je le bilo res, da je bila špartanska mladina tako molčeca: kaj pa je imela špartanska država od tega? In špartanski narod? Prav nič. Špartanski narod ni nikdar igral velike vloge v zgodovini, temveč je umrl v starčevski konservativnosti. To je bilo vse, in kaj drugega ni bilo pričakovati.

Vendar — prva leta v gimnaziji sem skušal modro molčati. Pobral sem vse prelepe stavke iz štirih vadnic, se okrasil s to klasično modrostje in molčal.

Vsega me pa le niso pokvarili in tudi sam se nisem mogel ubiti. Celo prezgodaj sem se spuntal. Še preden sem spoznal bistvo resnice, sem dobro presodil bistvo resnice in nepoštenja, in temu sem se uprl. Zato so me povsod metali na cesto. Ko sem bil na cesti, brez stanovanja in brez kruha, sem spredel, da ni bilo pametno govoriti. In spet sem se vadi v čednosti molčanja.

Komaj pa sem si malo opomogel, že se je v meni prebudila stara nprav. Nisem vzdržal, da ne bi povedal: To ni tako, temveč tako in tako. In spet sem sfrčal na cesto. Frčal sem od povsod, kamor sem se zatekel. Povsod so me enako odslovili:

„Kaj ti veš, smrkovec!“

„Vem,“ sem se upiral.

„Kdo te kaj vpraša!“

„Ne, tako hočem reči...“, sem gnal svoje. In že so planili po meni:

„Molči! Nismo te vprašali in ni potrebno, da nam razkladaš!“

To je bilo res. Nikdar v življenju me ni nihče vprašal: Kaj pa ti misliš. Ne ko sem bil majhen, ne ko sem doraščal. Nikdar ni nihče dejal: Poslušajmo, da nam pove svoje mnenje. Pač pa so rekli: Kaj to njega briga! In če sem že kdaj kaj povedal, nisem nikogar osrečil, pač pa nasprotno: onesrečil sem samega sebe.

Kljub temu nisem odnehal. Nisem vprašal, ali je kdo željan slišati, kaj vem, temveč sem kar povedal. Ne zato, ker sem mislil, da stvari kaj koristim, da koristim celo ljudem; ne, prav zaradi samega sebe sem povedal. Zalezoval sem resnico z vztrajnostjo, s kakršno zalezuje fant svoje dekcle.

Potlej pa vseeno: ali mu odpre okno, ali pa pove očetu, ki počaka mladiča pod oknom ter ga pošteno premlati. Mene so ponavadi vedno našeškali in me vrgli na cesto. Žalosten pa nisem bil zaradi tega nikdar, kakor nisem bil žalosten, ko sem majhen prišel v vas k sosedom in sem kaj povedal, pa so se oni takoj spomnili: Miškec, vaši te kličejo! Odprli so mi vrata in jaz nisem bil hud, ampak sem odšel k drugim sosedovim.

Popolnoma se pa le nisem nikdar udal. Da bi namreč sklenil: Poslej bom zvesto molčal, kakor so molčali vsi drugi ter so se zaradi tega visoko dokopali.

Zdaj spet molčim. Čutim ta molk v sebi kot zatajen greh. Vendar upam, da si bom spet opomogel.

Sedim doma, na tem jesenskem soncu, grejem se kakor maček, rad bi bral, pa ne berem. Gledam orumenelo listje na drevju, v katerem zamira življenje. Drevje se bo spet pomladilo. Kako da se ne bi človek? Tudi človek doživlja take jeseni, po teden dni žde nad njim, po mesec dni morda vse leto. Potem se pa spet pomladi in oživi.

Včasih grem na polje, vozim se po cestah in srečujem ljudi. Vprašujejo me še, kakor so me prej; jaz pa molčim. Nato prisluškujem, o čem se menijo. Ta njihov razgovor me moti; zato, ker bi imel k temu nekaj pripomniti. Pa vem: komaj bi odprl usta, že bi planili nekateri po meni: Kdo te kaj vpraša? — Jaz bi se izgovarjal: Ne, samo povedati sem hotel. — Ni treba! Briga nas!, bi odvrnili.

Zato pa sedim, gledam, poslušam in molčim. Gledam našo Angelco: Joj, koliko ima povedati ta devica. Celo vprašujejo jo: Kaj pa vi mislite, Angelca? Angelea se napravi važno in govori in vsi zadovoljno prikimavajo. — Ko bi mi bilo pet let, bi zinil kaj vmes, potlej se pa skrtil pod posteljo. Gledam župnika, in tudi radi njega bi imel kaj pripomniti. A nisem še odprl ust, že so nad menoj: Molči smrkavec! Gledam doktorčka, kako lagodno mešetari okrog in se šopiri. O, da mi je pet let, pa čeprav bi imel na palcu zanko za zibel! Komaj se ozrem v tisto stran, že so pri meni, uradno: Ali niste zadnjič nekaj pripomnili radi doktorčka? — Ne, nič nisem opomnil. — Pa ste hoteli nekaj reči? — Jaz že rdim v obraz; reči sem že hotel, ali zdaj moram lagati: — Prav za prav tudi reči nisem nič nameraval. — Oni pa nadaljujejo: — Pa so vam prišle na misel neke besede, ki . . . , in jaz še bolj zardim. — Ne, prav nič mi ni prišlo na misel; to ni res, res pa je, da mi ni prišlo nič na misel in mi tudi noče priti. S tem so zadovoljni, sumijo pa, da mi je vendarle prišlo nekaj na misel, pa se falot noče izdati. Kadar se srečamo, mi gledajo na usta: ali imam odprta ali zaprta. In ni prav, če imam zaprta, in ne, če odprta: ali sem že povedal, ali še le mislim povedati.

Velik, globok molk leži nad našo pokrajino. Ne, pesmi ni več, nikogar ni, ki bi pel. Življenje je trdo. Tudi deca ne pojejo, ni več tiste prelepe

mladosti, ki smo jo živeli mi. Drevje molči, molči ravnina, polja, gozdovi molče, potok molči in najbolj molče ljudje. Z ljudmi molčim tudi jaz. Nekdo pa vendarle govori; nekdo se smeje, nekdo je zadovoljen, srečen, vesel. Veliko neresnico govore in molijo pred njo; v lepih sobah sede in se menijo. Da mi je pet let, bi posegel vmes. Začudili bi se, potlej pa planili po meni. Seveda, v bližini bi morala biti visoka materina postelja in pod njo slučajno še kakšno korito, da bi se lahko skrtil in lovil za metlo.

Kljub temu pa, da je že daleč mladost in da se ne morem skriti, bom nekega dne vendarle rekel: Gospoda, rad bi nekaj pripomnil ...

Tedaj bom spet na cesti in navajal se bom na nov molk, ali pa bom šele tedaj govoril!

Na vojaškem pokopališču

Igo Gruden

Pod vasjó, ki v nji sem se rodil v brezskrbnih časih,
kraška je dolina, komaj znana po imenu:
tam otroci smo poslušnili ob slavčjih glasih,
plezali po hrastih, bosí skakali po senu,
v strahu tekli proti domu, spehali v korak,
ko za nami, za petámi se je plazil mrak.

Zdaj ni hrastov ne otrok ne slavcev ... v zrak ciprese
veter niha, ko zapiha s severa in juga:
morda z vseh strani svetá obtožbo živim nese?
mrtvim vzdih srcá, ki ga do dnà zaveša tuga?
Tam ljudi pet tisoč umorjénih zdaj leži,
s soške fronte mirno jih pet tisoč skupaj spi.

Nemci in Slovenci, Italijani in Hrvati,
vseh dežel možjé in ver in narodov nešteti:
še živé jim matere, otroci, sestre, brati,
radi bi v spomin prižgali luč jim o vseh svetih,
a neznan jim je njih grob, kjer križ pri tleh stoji:
„Nepoznan vojak“ — na njem besede druge ni.

Ko sem ondan vračal se domov po dolgih letih,
rodni krov zvečer sem našel kakor prazno gnezdo;
z gnevom v srcu šel sem izpod senc, čez vas razpetih,
k njim, ki so rojéni bili pod nesrečno zvezdo:
večno nemim, brezimenim pod šumenjem trav
tisočev obup prinesel sem na grob v pozdrav.